

δὲν κλείουσι ἀρίντοντες εἴκοσι περίπου μέτρα μεταξὺ τῶν δύο ἀκρῶν. Αἶφνης ἡ τίγρις βρυχᾷται βροντωδῶς, καὶ οἱ ἵπποι, κατεπταμένοι φεύγουσι πανταχῶθεν· ἀλλ' ὁσφραίνόμενοι τὴν ὁσμὴν τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἐκείνη περιερχομένη, ἐπιστρέφουσιν ἐτι μᾶλλον ἐντρομαί. Ἐν τοσούτῳ ἡ τίγρις ἀναβαίνει εἰς δένδρον καὶ ἐνεδρεύει. Οἱ δὲ ἵπποι στραφόμενοι ἄνω καὶ κάτω εὐρίσκουσιν ἐπὶ τέλους τὸ μέρος ὅπου ἡ τίγρις δὲν ἀρῆκε ἵχνη καὶ πλήρεις πεποιθήσεως ὅτι ἐπιώθησαν φεύγουσιν ἐκείθεν· ἀλλὰ μόλις διαβαίνουσιν ὑπὸ τὸ δένδρον ἐφ' οὗ κρύπτεται τὸ πανουργὸν θηρίον, καὶ εἰς τῶν ἵππων πίπτει ὑπὸ τοὺς αἰνόχαρεις ὄνυχάς του, ὡς παριστάνει ἡ παρούσα εἰκὼν.

Εἶπομεν ὅτι οἱ κῆταικοι τῶν πεδιάδων ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν θήραν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἵππων, τῶν ἡμιόνων καὶ ἄλλων ζώων. Οὗτοι δὲ εἶναι οἱ βοσκοὶ μετ' ὧν τοσαύτας συναντήθημεν ἀναγινώσκοντες τὴν *Κυνηγόν*. Οἱ βοσκοὶ οὗτοι (*vaqueros*), οἵτινες ἀπέκτησαν πολὺ ὄνομα ἐπὶ τοῦ κατὰ τῶν Ἰσπανῶν πολέμου, ἀποτελοῦσι σχεδὸν ἓν σῶμα μετὰ τῶν ἵππων αὐτῶν, ἀφ' ὧν καταβαίνουσιν ὁσάκις μόνον πρόκειται νὰ κοιμηθῶσι· διότι, καὶ ὅταν χορεύωσιν ἔχουσι μετ' αὐτῶν τοὺς ἵππους εἰς οὓς σπενδύουσι ν' ἀναπηδήσωσιν ἅμα παίοντες.

Οὗτοι λοιπὸν οἱ βοσκοί, ἔχοντες ἀείψουτα βρόχον ἐκ δεξιῶν τοῦ ἑφιππίου, συγκείμενον ἐκ τριῶν συμπεπλεγμένων λωρίδων δέρματος καὶ μακρὸν περὶ τοὺς εἴκοσι πόδας ἐξέρχονται ἀπὸ πρῶτας εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ καταδιώκοντες ἵππους ἀγρίους ῥίπτουσιν ἐπ' αὐτῶν μετὰ θαυμασίας ἐπιτηδεϊότητος τοὺς βρόχους καὶ τοὺς ζωγροῦσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ αἰχμαλῶτοι προκρίνουσι ν' ἀπαγχονισθῶσιν ἢ νὰ παραδοθῶσιν, οἱ θηρευταὶ τρέχουσι καλπάζοντες κατόπιν αὐτῶν, καὶ διὰ νέας τινὲς κινήσεως τῶν αὐτῶν βρόχων περιτυλαίσσουν καὶ σφίγγουσι τοὺς μυκτῆρας τῶν ἵππων, καὶ διακόπτοντες τὴν ἀναπνοὴν αὐτῶν τοὺς βιάζουσι νὰ μείνωσιν ἀκίνητοι. Τότε, πεζεύοντες, περιδέουσι τοὺς οφθαλμούς των καὶ τοὺς ἀπάγουσι.

Ἀλλὰ τὸ περιεργότερον πάντων τῶν ἔργων τῶν βοσκῶν εἶναι ἡ καταδίωξις πολυπληθοῦς ἀγέλης ἵππων διὰ νὰ εἰσαγάγῃσιν αὐτὴν εἰς φράγμα ἢ περιοχὴν; Ἀλλὰ πῶς νὰ τὸ περιγράψωμεν, ἐνῶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Κυνηγοῦ* ὅστις ἴδε τοιαῦτα ἰδίους ὀφθαλμοῖς λυπεῖται μὴ ἱκανῶν νὰ τὰ ἐξιστορήσῃ δεόντως;

Παραπέμποντες λοιπὸν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰ Κεφάλαια Γ' καὶ Ε'. τοῦ τρίτου Μέρους τοῦ *Κυνηγοῦ*, συμβουλοῦμεν τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ ἐξεικονίζοντες τὴν ἀγέλην τῶν ἵππων, ὡς τινων « ὡς θάλασσα παρλάζουσα συνταράσσονται καὶ βαθύμαλλοι χαῖται καὶ κί προμήκαις οὐραί, » καὶ τῶν ὀπιπίων τὸν φρικώδη θόρυβον ἀδυνατεῖ νὰ παραστήσῃ καὶ « ἡ νηφὴς ὅταν κατακυλίσται βροντοῦσα, καὶ τὸ ὕδωρ ὅταν διαρρηγνύῃ τὰ δεσμά του πατάγουσιν καὶ ὁ αἶφνης ἐξογκούμενος χεῖμαρρος ὅταν ἀπὸ τῶν ὀρέων βαρυνθῇ εἰς τὸ ἕκρον κύτος του. »

Κ. ΕΥΘΥΒΟΥΛΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ.

—ο—

Δημοσιεύοντες τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κ. Εὐθυβούλου εἰς τὴν διατριβὴν τὴν ὁποίαν ἐγράψαμεν περὶ τῆς νέας ἐκδόσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Μελετίου, δὲν ἐπιχειροῦμεν ἀνασκευὴν τινὰ, διότι δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ λυπήσωμεν ἐτι μᾶλλον ἄνθρωπον περιπλανώμενον ἀδίκως εἰς ὑπόθεσιν δυσάρεστον· ἡ εὐρεσις τῆς πρωτοτύπου ἱστορίας τοῦ Μελετίου μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ ὅλως αὐθαιρέτου κειμένου τοῦ πρωτοτύπου τόμου ἀποδεικνύει, νομίζομεν, οἰκοθεν, ὅτι τὸ πρωτότυπον ἡδυνάκτο νὰ εὗρεθῇ καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως καὶ ὅτι ὅλος ἐκεῖνος ὁ πρῶτος τόμος ἀπέβη καθαρὰ ματαιοπονία. Τοῦτο δ' ἐφοδούμεθα ὅτε ἐγράψαμεν τὴν διατριβὴν μας, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ κύριον αὐτῆς θέμα· τὰ λοιπὰ ὅλα εἶναι δευτερεύοντα. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ὑπερβυθὸς ἔνεκεν τοῦ λάθους τούτου δὲν εἶναι μόνος ὁ Κ. Εὐθυβούλης, ἀλλ' εἶναι πάντοτε λυπηρὸν, ὅτι ἡ ματαιοπονία ἐκείνη φέρει τὸ ὄνομα του.

Πεπείσμεθα δὲ, ὅτι ἂν ὁ Κ. Εὐθυβούλης εὕρισκετο εἰς ἄλλας περιστάσεις, ἤθελε γράφει καὶ ἀπάντησιν ὅλως ἄλλοιαν. Ἦθελε λ. χ. νομίσαι περιττὸν νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἡ σαφήνεια δὲν εἶναι τὸ παρά τοις πλείστοις εὐκατάληπτον· δὲν ἤθελεν ἐξ ἀπροσεξίας προσεγγίσει ἐκὐτὸν πλέον τοῦ θεμιτοῦ εἰς τὸν Φειδίαν καὶ τὸν Ραφαήλ· δὲν ἤθελεν ἐπιχειρήσει μακρὰς παραθέσεις ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ *Λίσχη* καὶ οἱ *Θῶκαι* εἶναι λέξεις ἑλληνικαί, περὶ οὗ οὐδεὶς, ὑποθέτομεν, ἀμφέβαλλεν· ἤθελε παραλίπει ἴσως νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι, διὰ νὰ μὴ *πολυλογῇ*, δὲν διέκρινε δι' ἀστερίσκων ἢ ἄλλου τινὸς τοιοῦτου σημείου τὰς ἰδίας σημειώσεις ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων· καὶ, πρὸ πάντων, δὲν ἤθελε περιπέσει εἰς παρακδοάσεις ὅλως ἁλλοτρίας τοῦ προκειμένου, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀπάντησις ἀπέβη τοσοῦτον σχοινοτενῆς, ὥστε, τῇ ἀληθείᾳ, μόνῃ ἡ καταχώρισις αὐτῆς ἐν τῇ Πανδῶρᾳ ἀποδεικνύει ὅποσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ μὴ δυσχερεστήσωμεν κατ' οὐδὲν τὸν γράψαντα αὐτὴν.

Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ κύριον θέμα. Εὐρέθη, λέγουσιν, ἐν χειρόγραφον τῆς πρωτοτύπου ἱστορίας, τοῦ Μελετίου, καὶ κατὰ τὸ χειρόγραφον τοῦτο θέλει ἐκδοθῇ ὁ Β', καὶ ὁ Γ', τόμος. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἴσως θεωρήτωσιν ἀπαραίτητον νὰ ἐκδοθῇ κατὰ τὸ πρωτότυπον καὶ ὁ Α', τὸ δ' οὐσιωδέστερον εἶναι τὸ ἑξῆς: Τὸ εὗρεθῆναι χειρόγραφον εἶναι ἄρα γε καὶ ὅλα ἀκριβὲς καὶ πλήρες, καὶ δὲν εἶναι κελὸν νὰ ἐξετασθῇ μήπως ὑπάρχῃ καὶ ἕτερον, ἵνα ἀπὸ τῆς συμπαραβολῆς τῶν δύο ἀποδῇ ἡ ἐκδοσις ἀσφαλτετέρα; Ἀ! θέλει ἀνακράξῃ ἐνταῦθα ὁ Κ. Εὐθυβούλης· ἰδοὺ περὶ ἄνθρωπον χθὲς δὲν εἶχαμεν οὔτε ἓν, καὶ σήμερον ἀπαιτοῦσι δύο! —! Διατί ὅχι; ἐνῶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι ὑπάρχει. —! Ὑπάρχει; καὶ ποῦ ὑπάρχει; καὶ πῶς δὲν ἐλέγετε τοῦτο πρότερον; —Τὸ ποῦ ὑπάρχει, εἶναι γεγραμμένον γράμμασι μεγάλοις εἰς βιβλίον πρὸ πολλοῦ ἐκτετυπωμένον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεφέρομεν ἄλλοτε, διότι τότε δὲν ἐγνώριζομεν αὐτό, ὁμολογοῦμεν

τὴν ἀμάθειάν μας. Καὶ τὸ ὅτι ἡμεῖς μὲν δὲν ἐγνωρίζομεν τότε τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, δὲν εἶναι ἄπορον, καθότι, τελευταῖον, οὔτε χρεὶς εἶχομεν νὰ τὸ γνωρίζωμεν· ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κ. Εὐθυδούλης δὲν τὸ ἤξευρε, καὶ τοι ἐκδότης ὢν τοῦ Μελετίου, εἶναι ἐπίσης μέχρι τινὸς συγγνωστός, καθὼ κατοικῶν εἰς πόλιν ὅχι πολὺ βιβλίων· ἀλλὰ τὸ λάθος τοῦ Κ. Εὐθυδούλου εἶναι ὅτι δὲν ἐφρόντισε νὰ πληροφορηθῇ περὶ τούτου ἀπὸ τὸν Κ. Οἰκονόμον μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι εἰς ἀλληλογραφίαν, καὶ ὅστις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ γνωρίζῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον τοσούτω μάλλον, ὅσω τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν Ῥωσικὴν φιλολογίαν, ἥς παρ' ἡμῶν οὐδεὶς εἶναι ἐγκρατέστερος τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρός.

Ὅπως δὴ ποτε τὸ βιβλίον ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ, τῷ 1805 καὶ ἐπιγράφεται ὡς ἑξῆς. *Methodii Archiepiscopi Twerensis, Liber historicus de rebus, in primitiva sive trium primorum et quarti ineuntis seculorum ecclesia christiana, praesertim, quum prima Christi nati aetas floret, gestis.* — Cui libro accesserunt prolegomena *Historiae Ecclesiasticae, et notae, eodem Auctore.* Ἐν δὲ ταῖς σελ. 42 καὶ 43 τῶν προλεγομένων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἱστορίας ὑπάρχουσι περικαπαὶ λατινικῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀειμνήστου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως πρὸς τὸν συγγραφεῖα, ἀρχιεπίσκοπον Τβερίου, τὰς ὁποίας μεταφράζομεν ἐνταῦθα, μὴν ἀμφιβαλλόντες ὅτι ἅπαντες οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν θέλουσι διεξέλθει αὐτάς εὐχαρίστως, διότι τὸν γράψαντα καὶ τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ ἔγραψε.

• Μελετίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀθηνῶν ἡ μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία εὐρίσκεται παρ' ἐμοὶ καὶ σύγκειται ἐκ δύο τόμων εἰς μέγα φύλλον, ὃν ἕκαστος περιέχει 650 περίπου σελίδας. Αἶπη γὰρ ἐξ ὧν ἠρύσθη ὁ συγγραφεὺς τὴν ἐπιτομὴν ταύτην, ὡς ὀνομάζει αὐτήν, εἰσὶν, ἐκτὸς τῶν ἀγίων γραφῶν καὶ τῶν συνοδικῶν πράξεων, οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, Ἕλληνες τε καὶ Λατῖνοι οἰουδὴ ποτε δόγματος, οἱ τε ἀρχαῖοι τεροὶ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ νεώτεροι. Συνέγραψε δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην αὐτοῦ ἱστορίαν ὁ Μελέτιος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνεστώτος ΙΗ' αἰῶνος, ἐξακολουθήσας αὐτήν μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ· διότι μνημονεύει ἐν τέλει τοῦ θανάτου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐν ἔτει 1709· γινώσκουμεν δὲ, ὅτι μετὰ πέντε ἔτη ἀπεβίωσε καὶ ὁ Μελέτιος, τῷ 1714.

• Ἡ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ κριτικὴ τοῦ Μελετίου δὲν εἶναι ἰσως ἀποχερῶντως ἀκριβής· ἀκολουθεῖ ὅμως εὐλαβῶς καὶ μετὰ θρησκευτικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκριβεῖς τὰ δόξαντα τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὥστε κατὰ τοῦτο εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ γενναῖος πολλαχοῦ ὑπερασπιστὴς τῶν δογμάτων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Παρατίθησιν ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα καὶ τὰ χωρία τῶν συγγραφέων· τῶν Ἑλλήνων μάλιστα τὰς ῥήσεις συνφαίνει μετὰ τῆς ἰδίας ἐκθέσεως καὶ προσημαίνει αὐτὰς τοιοῦτοτρόπως εἰς αὐτήν, ὥστε νομίζεις, ὅτι εἰσὶν ἰδίαι αὐτοῦ ἐκφράσεις καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ

καλάμου ἀπορρέουσαι. Ἐνταῦθεν ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου αὐτοῦ δὲν εἶναι ὁμοιόμορφος καὶ ὁμαλός, ἀλλὰ, χαίνων κατὰ τι, ἐνίοτε ἀποδίνει ἀσυνάρτητος· παραλείπω τοὺς ἐνιαχοῦ ἀπαντωμένους σολοικισμούς. Ἐκ τούτων εὐλόγως συνάγεται, ὅτι τὸ προκείμενον ἔργον εἶναι προῖον ἁμορφον ὅπως οὖν πρώτου τινὸς ἑρατισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ καθυποβάλλῃ εἰς δευτέραν ἐπεξεργασίαν (Αἱ γὰρ δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι (*)), δι' ἧς ἤθελεν ἐκδώσει τὴν ἐπιτομὴν ταύτην πολὺ τελειότεραν. Ἡτο δὲ ὁ ἀνὴρ περισπούδαστος καὶ ἀσφρέθη καὶν αἰῶρος ὑπὸ τοῦ θανάτου, διότι μόλις ἔφθασε τὸ 53 ἔτος τῆς ἡλικίας.

• Καὶ τὸ μὲν ἔργον τοῦ Μελετίου τοιοῦτον. Ἀλλ' ἂν ἀντιγραφὴν κάκιστα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως, ἀνδρός, ὡς φαίνεται, ἥκιστα σοφοῦ, βροῖται ἀμαρτημάτων, τὰ ὅποια οὐ μόνον τὴν ὀρθογραφίαν στρεβλοῦσιν, ἀλλὰ πολλάκις παραμορφοῦσι τὰ τε ὀνόματα καὶ τὰς λέξεις καὶ συγχέουσιν ἢ διασπῶσι τὰς περιόδους καὶ τὰς προτάσεις διὰ τῆς μηδόλως ἢ κακῶς γεννημένης στίξεως· ἐξ οὗ ἡ ἀνάγνωσις ἀποδίνει δυσχερὲς καὶ ὀχληρά. Πρόσθετε ὅτι εὐλόγως προκύπτει ὑποψία, μήπως, ἐκ τῆς ἀμαθείας ἢ ἀπροσεξίας τοῦ ἀντιγραφέως, ᾗται ἐσφαλμένοι καὶ οἱ πλείστοι ἀριθμοὶ δι' ὧν ὁ συγγραφεὺς συνειθίζει νὰ παραθέτῃ τὰ χωρία τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἢ τῶν συγγραφέων, κατὰ βιβλία, κεφάλαια καὶ στίχους· ὥστε ὁ ἐπιχειρήσων τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ ἀπογράφου τούτου ὀφείλει πρότερον νὰ παραβάλλῃ ἐπιμελῶς τὰς ἐν αὐτῷ παραθέσεις πρὸς τὰ πρωτότυπα χωρία καὶ νὰ ἐξελέγξῃ ἅπαντας τοὺς ἀριθμούς· ὅπόσον δ' ἐργῶδες καὶ ὀχληρὸν τὸ τοιοῦτον, ἐννοεῖται οἰκοθεν.

• Ὅπως ποτ' ἂν ἡ, θεωρῶ ἐπωφελέστατον καὶ πλείστου ἐπαινοῦ ἄξιον νὰ δημοσιευθῇ διὰ τοῦ τύπου ἡ ἐπιτομὴ αὕτη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, εἴτε εἰς ἄλλην γλῶσσαν, εἴτε εἰς ἣν ἐγγράφῃ ἰδίως οἱ ἡμέτεροι Ἕλληνες ἤθελον δεχθῇ μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὸν τυπογράφον ἤθελε περιποιήσῃ οὐ μικρὰ ὠφέλη. Πρῶτον ὅμως ἀνάγκη ν' ἀνευρεθῇ ἕτερον τοῦ βιβλίου ἀπογράφον, διότι, ἐκ τῆς παραβολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ προκείμενον, ἤθελεν ἀποβῇ ὀλιγώτερος ὁ κόπος τῆς διορθώσεως περὶ τὴν παρσκευὴν τοῦ τρίτου χειρογράφου, τοῦ πρὸς τύπῳ σιν χρησιμεύοντος. Εἰ δὲ τις ἐπιχειρήσῃ τὴν διόρθωσιν ἐκ μόνου τοῦ ἡμετέρου ἀπογράφου, ἔχοντος ὡς εἶπον, θέλει ἀναλάβει ἄθλον ἀληθῶς Ἡράκλειον, περὶ τὴν ἐκκαθάρσιν τῆς κόπρου ταύτης τοῦ Λυγίου.

Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι, ἐπειδὴ τὰ ἔγγραφα τοῦ Εὐγενίου σώζονται ἐν Ῥωσίᾳ, οὐδὲν ἐπαρχει εὐχαρέστερον τοῦ νὰ ζητηθῇ ἀπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καὶ νὰ ληρῇ τὸ περὶ οὗ ὁ

(*) Αἱ ἐν παρενθέσει λέξεις εἶναι καὶ ἐν τῷ καμίνῳ Ἑλληνιστὶ γεγραμμέναι.

λόγος απόγραφον, τὸ ὅποιον, ὅσα κακὸν καὶ ἀνὴν ἦναι, δόναται, ἀντιπαραβαλλόμενον πρὸς τὸ ἐν ἀγίῳ ὄρει ἀνευρεθὲν (Κύριος οἶδε ἂν ταῦτο ἦναι καλῆτερον) νὰ χρησιμεύσῃ πολὺ εἰς τὴν μελετωμένην ἐκδόσιν, καθὰ συνέβούλευε καὶ ὁ ἀτίμνηστος Εὐγένιος.

Ἰδού ἡ ἀπάντησις τοῦ Κ. Εὐθυβούλου.

« Δίχα ἐπιστήμης, εἰκὴ καὶ ἐπανου-
μεν, ἃ ἔτυχεν, ἐκάστοτε, καὶ ψέγομεν »

— Διονύσιος Ἀλικαρ. (βλ. Πανδώρα
Φυλλ. ΟΓ'. σελ. 14.)

Ἀναγινόντες ἐν τῇ Πανδῳρᾷ (Φυλλ. ΟΓ'.) τὴν γε-
νομένην ἐπικρίσιν περὶ τῆς β'. ἐκδόσεως τῆς τοῦ Με-
λετίου Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, εὐγνωμονοῦμεν τὰ
μέγιστα πρὸς τὸν Συγγραφεὰ ταύτης, τὰ μὲν, ὅτι
φαίνεται ὁρμώμενος ἐξ ἀμερολήπτου διαθέσεως· τὰ δὲ,
ὅτι παρέχει ἡμῖν ἀφορμὴν, ἵνα ἐξηγηθέντες πλατύ-
τερον εἰς τὸ δημόσιον, καταδείξωμεν, εἰμὴ τὴν ἀξί-
αν, τοῦλάχιστον τὴν εὐσυνείδητον καὶ φιλόπονον ἐρ-
γασίαν τῶν ἡμετέρων πόνων. Ἴνα δὲ οἰκονομήσῃ οὗ-
τος καὶ τοὺς φιλίως καὶ τοὺς δυσμενέστερον διακει-
μένους πρὸς τὸν ἐπικρινόμενον, ἀνέδειξε μᾶλλον ἐπι-
εικέστερον ἐλαττώματα οὐχ οὕτω σπουδαῖα (ἐν ᾧ
ἡμεῖς ὑπωπτεύομεν πολλῶ τούτων βαρύτερα καὶ πραγ-
ματικώτερα). Ἡ τοιαύτη ἐπιείκεια τοῦ Ἐπικριτοῦ ἐλύ-
πησεν ἡμᾶς μᾶλλον, ὥς μηδὲν φωτίσασα διὰ τινος αὐ-
στηρᾶς ἀνακαλύψεως σφαλμάτων πραγματικῶν, ἢ
ὅσων ὁ εἰκαῖος ψόγος τῶν ἐπαίνου ἀξίων. Οὕτω σύν-
τομα ἡμῖν καὶ γοργὰ τὰ προοίμια χωρῶμεν ἥδη
ἐπὶ τὸ ἔργον.

Αὐξήσαμεν, λέγει, δωρεὰν τὴν ἀνδρίαν τῆς ἐπι-
τραπείσης ἡμῖν ἐργασίας, καὶ ἐπιφέρει εἰς δεῖξιν πα-
ράγραφόν τινα (ὅστις δὲν εἶναι βέβαια ὁ πλέον διε-
φθαρμένος τῆς Α'. ἐκδόσεως, ἀλλ' εἰς τῶν σπανίων
ἐκείνων, ὧν ἐφείσθη ὅπως οὐν ὁ κάλαμος τοῦ παρα-
φραστοῦ), καὶ ἐπισυνάπτει ἀμέσως, ὅτι οὗτος « ἡδύ-
νατό ἴσως νὰ διατηρηθῇ σχεδὸν ἀπαράλλακτος ». Καὶ
ἀντιπαραθεῖς καὶ τὴν ἡμετέραν διασκευὴν, προ-
σιθῇσιν· « Ἐννοεῖται, ὅτι διασκευὴ τοιαύτη παρέσχε
πολὺν κόπον εἰς τὸν νέον ἐκδότην· ἀλλ' ἀμφιβάλλο-
μεν ἂν ὁ κόπος ἦτον ἀπαραίτητος ». — Ἀλλὰ τὴν
μὲν ἀμφιβολίαν ταύτην ἡμεῖς ἀμέσως διασκεδάζομεν.
Ὁ δὲ ταῦτα λέγων ὤφειλε νὰ διασαφήσῃ τίνα κόπον
ἐμβλέπει εἰς τὴν διόρθωσιν τούτου τοῦ παραγράφου.
Ἐκοπιάσαμεν ἀληθῶς καὶ περὶ τοῦτον τὸν ἐκλεκτὸν
παραγράφον· ἀλλὰ μήπως (ὥς περιγράφει ὁ σοφὸς
Κοραῆς εἰς τὰ Αὐτοσχέδια τοῦ Ἡλιοδώρου), μήπως,
περιεστοιχισμένοι ὑπὸ τοῦ Βαρίνου καὶ τοῦ Βλάχου,
καὶ τῶν Γραμματικῶν τοῦ Γαζῆ καὶ τοῦ Λασκάρεως,
καὶ τῶν λοιπῶν τεχνολογικῶν ποιημάτων, ἀνεδιφῶ-
μεν εὐρεῖν λεξείδια, καὶ φρασείδια, καὶ σχήματα λό-
γου σπάνια καὶ τετορνευμένα, ἵνα διὰ τῶν ἐξεζη-
τημένων τούτων γλωττισμάτων τῆς Ἀττικῆς Μούσης
καλλύνωμεν ἡμῶν τὴν διασκευὴν; Μήπως τοιαῦτα

φανταζόμενος οἰκτεῖται τὴν ἀτυχίαν τῆς ἐπιμέχθου
ἡμῶν ἐργασίας; Ἀλλ' ἡμεῖς περὶ τούτων οὐδὲν ἀπαν-
τῶμεν. Ἡ τις δυσκολία, ἂν τὰ, « Πλέον τῶν ῥαθέν-
των σχισμάτων τῶν Δονατιστῶν καὶ τῶν Μελετια-
νῶν » (βλέπε τὴν ἀλεπαλληλίαν τοσοῦτων γενικῶν
ὁμοιοτόπων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν προκύπτουσαν ἀρρυθ-
μίαν καὶ ἀμουσίαν τοῦ ὅρους. Ἀποτεινόμεναι πρὸς τοὺς
ἐχόντας αἰσθησιν τοῦ ἐν λόγοις καλοῦ καὶ τοῦ ἐλλη-
νισμοῦ), μεταβάλλῃ τις εἰς τὸ ὁμαλώτερον; « πολλῶ
πλέον παρὰ τὰ εἰρημένα σχίσματα τῶν Δονατιστῶν
καὶ Μελετιανῶν » κτλ. Ἡ τις κόπος, ἂν τὸ « ἡ αἰ-
ρέσις ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Ἀρειον », μεταβλήτῃ εἰς τὸ
ἀκριβέστερον ἐκεῖνο; « Πατὴρ τῆς αἵρέσεως ἐγένετο
Ἀρειος », ἢ ἀρχηγός, ἢ ἑτερόν τι.

Ἀλλ' ἴσως δυνάμει τὰ τοιαῦτα ὁ Ἐπικριτὴς, ἀλλὰ
μᾶλλον τὰ ἐξῆς. Ὁ Ἀρειος λέγεται « οὐχὶ ἄμοιρος
τῆς διαλεκτικῆς φλυαρίας ». Ἡμεῖς ἀντικατεστή-
σαμεν ἀντὶ τῆς φλυαρίας τὴν λέσχην. Ὁ δὲ λέγει
περὶ τούτου. « Ἀμφιβάλλομεν ἂν ἡ διαλεκτικὴ λέ-
σχῃ ἦναι ἐπίσης κυριολεκτικῶς ἐμφαντικὴ, ὅσον ἡ δια-
λεκτικὴ φλυαρία ». Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀμφιβάλλοντες πᾶν
τούναντιον περὶ ταύτης, ἔχομεν πρόχειρον, νὰ ἀντι-
καταστήσωμεν ἄλλην, « διαλεκτικῆς τεθρῆρας »,
τουτέστιν ἐδολεσχίας, μικρολογίας, καὶ τῶν τοιού-
των. Ἐὰν δὲν ἀμφεβάλλομεν, διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ
σεβασθῶμεν τὴν καλὴν φλυαρίαν; Μήπως δὲν εἶ-
ναι ἐπίσης ἐλληνικὴ; Τίς δικάσει τὸ βεῖθος τῆς ἐκα-
τέρου ἀμφιβολίας; Οἱ πολλοί; Ἀλλὰ τούτοις ἐγὼ δὲν
ἐμπιστεύομαι τὸ κριτήριον τῆς τοῦ γνησίου ἐλλη-
νισμοῦ αἰσθήσεως. Ἄν ὁμοίως, ἀποσπαθεῖς πρὸς ὄραν
ἀπὸ τῆς ἐναύλου ἐντυπώσεως, ἦν ἐμποιεῖ εἰς τὴν ἀ-
κοήν σου ἡ ἐν Ἀθήναις λέσχῃ (ἥτις βέβαια οὐδὲν
κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἀδολεσχίαν ἢ φλυαρίαν), μετο-
νεχθῇς εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν δύναμιν τῆς λέξεως, καὶ
τῶν ἀπ' αὐτῆς παραγῶγων τε καὶ συνθέτων, ἡ ἀμ-
φιβολία σου διαλύεται παρעוּבּ, ὡς φίλε Ἐπικριτά.
Καὶ ἴσως ὤφειλες ὀλίγον νὰ κοπιήσῃς, ἵνα ἐξέυρης
ἐμπειδὸν τι καὶ οὐχὶ κῦτάρεσκον καὶ ἰδιόγνωμον ἐν
τῷ δισταγμῷ σου τούτῳ· ἢ μήπως αἰωρούμενός τις
ἀπὸ τῶν αἰθερίων νεφελῶν τῆς Ἀμφιβολίας, ἢ (ἂν
σοι κάλλιον ἀρέσκῃ, ὡς ἔμοιγε, ἡ ποιητικώτερα ἐκεί-
νη καὶ προσφρεστέρα μεταφορά), μήπως ἐνδρυμένος
τις αὐθεντικῶς ἐπὶ τῶν ἀξιοματικῶν θόικων τῆς
Ἐπικρίσεως, πρέπει νὰ ἐπιφέρῃ οὕτω τὴν αὐτοῦ σπον-
δαίαν κρίσιν; Ἐξηγοῦμεθα.

Ὁ Σωκράτης, ὅπου γίνεται ἡ πικρατομπή, λέγει,
Ἄρειος δὲ τις ἀνὴρ οὐκ ἄμοιρος τῆς διαλε-
κτικῆς λέσχης » (Κκ. Ις. Α'. ε.) Τοῦτο βέβαια
ἐντεῦθεν μετέγραψε κατὰ λέξιν καὶ ὁ Μελέτιος. Ἀλλ'
ἡμεῖς, ἵνα λύσωμεν τὴν ἡμῶν ἀμφιβολίαν περὶ ταύ-
της τῆς φλυαρίας τοῦ πικρατάματος, ἐκοπιάσαμεν,
τὸ ὁμολογοῦμεν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ κόπου τούτου ἀνεύρο-
μεν τὴν πρωτότυπον ἀκρίβειαν τῆς ἐκφράσεως, ἣν ἡ-
μεῖς περὶ πλείστου λόγου ποιούμεθα· ἤ· πῶθεν δῆλον,
ὅτι ἂν ἕτερος ἀνεκάλυπτε τοῦτο, δὲν ἤθελεν ἐπιμεμ-
φῆθαι ἡμῖν εὐχέριαν καὶ φυγεπονίαν;

Ἄλλοτε. Ἡ παράφρασις λέγει. « Ἰδὼν τὸν Ἀλέ-
ξανδρον ἐγχειρισθέντα τὴν διοίκησιν τῆς ἱερωσύνης,

δὲν ὑπέφερε τοῦ φθόνου τὴν ὑπερβολὴν (γρ. προσδο-
λὴν), ἀλλὰ ἐξήτει αἰτίας φιλονεικίας καὶ μάχης.
Ἡ φράσις δὲν εἶναι ἴσως κακὴ, γραμματικῶς ἐξα-
ζομένη καλλιτεχνικῶς ὁμῶς θεωρουμένη, δὲν ἔχει
τὴν ἀπαιτούμενην τελειότητα. Αἱ φράσεις, «Ἐγχει-
ρίζομαι τὴν διοίκησιν, ἢ τὴν λειτουργίαν, ἢ τοὺς οἰ-
ακας, ἢ τὰ πηδάλια κτλ, ἢ ἀποστάσεις, ἐνθρονί-
ζομαι, ἐνδρύνωμαι τοῖς ἀρχιερατικοῖς θώκοις», κτλ.
συνωνυμοῦσι μὲν, οὐκ ἰσοδυναμοῦσι δὲ ἀπαλλά-
κτως, καὶ ἡ ἐκλογὴ ἐξήττηται ἐκ τῆς ὑπερφανομέ-
νης λεπτότητος καὶ παραλλαγῆς ἐν τῷ λόγῳ. Καὶ
ἂν ἡ συνωνυμία δὲν χρησιμεύῃ εἰς τὸν διαφορότροπον
χρωματισμὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κατ' οὐσίαν ἐννοί-
ας, εἶναι λοιπὸν ἐτώσιον ἄχθος μνήμης, καὶ ἄχρηστον
φρόνημα, καὶ ἐλάττωμα γλώσσης (ὅπερ οὐδεὶς τῶν
εὐφρονούντων δογματίζει ποτέ). Ἐνταῦθα δὲν πρό-
κειται νὰ ῥηθῇ ἀπλῶς, ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος ἐγένετο
Ἀρχιερεὺς, ἀλλ' ὅτι ὑψώθη εἰς χῶραν ἐπὶ φθόνου καὶ
λαμπρᾶν καὶ ἐπιζήλον, ἥτις ἡρέθισε τὸν ὑπερδύλλον-
τα φθόνον τοῦ Ἀρείου. Ἐδεῖ λοιπὸν νὰ εἰπωμεν
«Ἐνεχειρίσθη τοὺς οἰακας, τῆς ἱεροσύνης», ἢ μᾶλ-
λον, «Ἐνδρύνθη τοῖς Ἀρχιερατικοῖς θώκοις» (ὅπερ
ποιητικώτερον μὲν, ἐμπαντικώτερον δέ). Ταλαντευό-
μενοι μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκφράσεων, προετιμή-
σαμεν τὴν δευτέραν οὐκ ἄνευ λόγου· διότι οὐδέποτε
προτιμῶμεν λέξεις ἀχρηστοτέρας καὶ ἀηθεστέρας
πρὸς μειρακιώδη ἐπιδειξίν, ἀλλὰ μόνον ἵνα ἐκφρά-
σωμεν πιστότερον καὶ ἐμπαντικώτερον τὸ νοούμενον,
ὅπου ἡ χρεῖα τοῦ λόγου οὕτως ἀπαιτεῖ, κατὰ τὴν
ἡμετέραν τοῦλάχιστον κρίσιν. Ἐκουσίως δὲν θυσιάζο-
μεν τὴν ιδέαν ἡμῶν, ὅταν δυνάμεθα, ὡς νομίζομεν,
νὰ ἐκφράσωμεν αὐτὴν προσφύεστερον. Ἡ πατριμμένη
λέξις τῆς δημόδους λαλιᾶς, ὡς καὶ ἡ Ὀμηρικὴ, καὶ
αὐτὴ ἡ ἀπαξ εἰρημένη, θεωροῦνται ἐπίσης καλὰ καὶ παρ'
ἡμῶν, ὅταν γίνωνται λειτουργοὶ ἐπιδειξιοὶ τοῦ νοός
μου. Καὶ ἂν (εἰς τινὰς σπανίας περιστάσεις) πρόκει-
ται νὰ καινοουργήσωμεν λέξιν τινά, ἵνα διὰ ταύτης
ἐκφράσωμεν κάλλιον τὸ ἐν ἡμῖν διανόημα, καὶ τοῦ-
το θαυρόντως ἀποτολμῶμεν. Καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν
παρὰ πᾶσι πολλάκις ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους, ἥτις δὲν
εἶναι πάντοτε ἀποτέλεσμα τῆς ἀτεχνίας τοῦ γρά-
φοντος, ἀλλὰ παρακολούθημα ἀναγκαῖον αὐτῶν τῶν
πραγμάτων, τῆς μακρᾶς καὶ ἐνδελεχοῦς καὶ πολυ-
μέρους ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἡμετέρου γένους. Ἡ
ζῶσα γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων (καὶ ζῶσα λέγοντες, δὲν
περιοριζόμεθα εἰς τὰς καλύδας καὶ εἰς τὰ μαγειρεῖα,
ἀλλ' ἀναβαίνωμεν καὶ εἰς τὰ Δικαστήρια, καὶ εἰς
τὰς βουλὰς, καὶ εἰς τὴν Ἑκκλησίαν, καὶ εἰς τὸν
Ἀμβωνα, καὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς συγγραφάς, καὶ εἰς παν-
τοῖαν Ἐπιστήμην, καὶ εἰς ὅλην ἡμῶν τὴν μακρὰν καὶ
ἐκτενὴ ἱστορίαν, ἐὰν ἀληθῶς δὲν σφετεριζώμεθα τὴν
Ἑλληνικὴν εὐγένειαν), ἡ ζῶσα γλῶσσα τῶν ἑλλήνων
εἶναι ἀπαύγασμα πολιτισμοῦ ἀδιακόπου· εἶναι πο-
λύφωνον ἀπῆχημα ἀρμονίας ἀλληλοδιαδόχων ἀνα-
πτύξεων τοῦ ἑλληνισμοῦ, νῦν μὲν τὴν ὑπάτην, νῦν δὲ
τὴν νῆπν, νῦν δὲ ἄλλην τινὰ μεταξὺ φωνούντος, ἄλ-
λ' οὐδέποτε σιγήσαντος, οὐδὲ βαρβαρωθέντος μέχρι
τοσαύτης νεκρώσεως, ἥτις καθιστᾷ καὶ ἡμᾶς ψευδεῖς

καὶ νόθους κληρονόμους. Ἡ ζῶσα γλῶσσα τῶν Ἑλλή-
νων, χρωματίζουσα τὸ ὄχημα ἢ τὸ ἐκμαγεῖον τηλικού-
του πολιτισμοῦ, ὥρισε καὶ λέξεις καὶ φράσεις, καὶ
καθιέρωσε τὰ πάντα αὐθεντικῶς ἱστορικῶς, καὶ δὲν δυ-
νάμεθα ἡμεῖς οἱ ὀφειγόντες, ἐὰν σωφρονώμεν, νὰ ἀλλά-
ξωμεν οὐδὲ ἐν ἰώτῃ ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὠρισμένοις, καὶ
οὐδὲ νὰ προκύψωμεν εἰς μέσον ὥστε Πατέρες νεομόρ-
φου γλώσσης, καὶ ὥστε θεμελιωταὶ νέων ιδιωμάτων,
ἐὰν μὴ καὶ εἰς τὰς ἀναγκαῖας προσόδους ἡμῶν συνεχι-
ζώμεν τὴν παγονικὴν ἡμῶν ζωὴν, καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα
ταύτης κανονίζομεθα. Μὴ ἀπκτώμεθα ἐκ τῶν εὐρω-
παϊκῶν παραδειγμάτων, ὡς ἂν εἰ προσκύψαμεν καὶ
ἡμεῖς χθιζόντι καὶ ἀνιστόρητον ἐθνάρειον, ἢ φυλὴν,
καὶ ἤδη περιμένοντες τὴν πρώτην μόρφωσιν καὶ διά-
πλασιν τῆς γλώσσης ἡμῶν, καὶ θεωροῦντες τὴν ἀρ-
χαῖαν ὡς νεκράν καὶ τεθνηκυῖαν, ὡς γλῶσσαν τῶν
Ἑρμαιοποιῶν! Ὁ Γλωσσικός ἐκεῖνος καὶ ἀόριστος
κανὼν, ὁ Μεταχειρίζου ἐκ δύο φερ' εἰπεῖν συνωνύ-
μων λέξεων μόνον καὶ πάντοτε τὴν συνηθεστέραν,
καὶ μηδέποτε τὴν ἀηθεστέραν (οἶον Συγχωρᾶ ἀντὶ
τοῦ Ἐπιτρέπω, Τάφος ἀντὶ τοῦ Τύμβος, Πηδάλιον
ἀντὶ τοῦ Οἰάξ, Θρόνος ἀντὶ τοῦ Θώκος, μεταμόρφω-
μα ἀντὶ τοῦ μεταμύρισμα, ῥιψοκινδυνεύω ἀντὶ τοῦ
διακυβεύω, κτλ.), ἢ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος, ὁ Ἀπόφρευγε
τὰ ὀγκώδη καὶ ἀπαραχαιωμένα ὀνόματα πάντοτε,
μεταχειρίζου δὲ μόνον τὰ γλίσχρα καὶ ταπεινά, καὶ
τὰ νεοειρητά καὶ νεοχάκευτα, οὐδεμίαν ἀξίαν ἔ-
χει παρ' ἡμῖν, ἐξ ἄλλης θεωρίας καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχῶν
καὶ ἐξ ἄλλου συναισθήματος τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ
δυνάμεως ὁρμωμένοις. Ἡ σαφὴς βέβαια εἶναι ἡ
πρωτίστη τοῦ λόγου ἀρετὴ· ἀλλ' ἡ σαφὴς δὲν
εἶναι πάντοτε τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις εὐκατάληπτον,
ἀλλ' ὅ,τι ὠρίσαμεν αὐτὴν φιλοσοφικῶς ἐν τῷ τέλει
τῶν Προλεγομένων, καὶ ὑπὸ τούτων τῶν ὀρισμῶν ὑ-
πάγεται καὶ τὸ κάλλος αὐτό, τὸ ὁποῖον δὲν κατορ-
θῶναι τις οὔτε ἐν τοῖς λόγοις, οὔτε ἐν οὐδεμίᾳ ἑτέρᾳ
τέχνῃ, ὅταν δὲν ἐξάγῃ τὴν ἐκφοκτὴν ἀπὸ τῶν ἐνδο-
μύχων ἐμπνεύσεων τοῦ βαθύως αὐτοῦ ὁρμήματος.
Ὀλίγον ἐμελλε τῷ Φινδία ἢ τῷ Παρὰτλ, ἂν αἰσθαν-
θῶσιν αὐτῶν τὰ καλλιτεχνήματα ὅτι πλείστοι θια-
ταί. Καὶ ταῦτα μὲν συντόμως εἰς δῆλωσιν τῆς ἀρ-
χῆς, ἥτις διεξίχει παρ' ἡμῖν τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων.
Ἐλθωμεν ἤδη ἐπὶ τὴν ἐφαρμογὴν.

Οἱ Ἀρχιερατικοὶ θῶκαι ὀνομάζονται παρὰ τῷ
Ἐπικριτῇ καὶ κακίζονται ὡς ποιητικὸν μεταμύρι-
σμα τῆς Ἀρχιερατικῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ τὸ ποιη-
τικὸν ἐνταῦθα δύναται σημαίνειν δύο τινά· διότι
ἴσως μὲν ἐννοεῖ τὴν παρὰ μόναις τοῖς Ποιηταῖς (ὡς
εἰπὼν τινες φιλολόγοι) χρῆσιν τῆς λέξεως. Ἀδιάφο-
ρον τοῦτο δι' ἡμᾶς ἐξ ὧν εἰπομεν (καὶ περ ὃν ψευ-
δές, ὡς δείξαμεν). Τοῦ Ὁμήρου ὁ θησαυρὸς εἶναι
πατρογονικόν μου κληροδότημα, οὐκ ἄχρηστον ἀπο-
κείμενον ἐν τοῖς Λεξικοῖς καὶ τοῖς Βιβλίοις (ὡς παρὰ
τοῖς ἀλλοφύλοις φιλολόγοις), τοῦ ὁποῖου τόσα πο-
λύτιμα κίρματα, ἀκίβδηλα καὶ γνήσια, κυκλοφο-
ροῦσιν εἰς τὰ στόματα καὶ αὐτῶν τῶν Ἀγραμμά-
των. Ἀλλ' οἱ πολλοί, λέγει, δὲν θέλουναι τὸ ἐννοήσθαι.
Ἐνταῦθα ἡδονάμην νὰ ἀπαντήσω διὰ τινος πολυτί-

μου ἀρχῆς τοῦ σοφοῦ Κοραΐ, ὅστις, καλῶς ἐξασφαλισμένος ἐαυτὸν, ἐπενόησε τὴν περιγύρευσιν τῶν λέξεων. Μεταχειρίζου, λέγει, λέξεις ἐνίοτε καὶ ἀθεστέρας, ἀλλὰ συνδιατάσσων αὐτάς καὶ συναρμολογῶν οὕτως, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ μαντεύῃ ὡς ἐκ τῶν παρακειμένων τὴν σημασίαν καὶ τῆς ἀνθους λέξεως. Λέγομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ὅτι οἱ πολλοὶ (ὅν μὴ λέγῃ τοὺς πάντες ἀμαθεῖς) θέλουσι μαντεύσῃ, ὡς ἐμάντευσον καὶ τὸν Δημοσθένην, ὡς μαντεύουσι καὶ τὴν σήμερον τοῖς Ἱεροκλήρου καὶ τοὺς Δικηγόρους, κτλ., καὶ διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ συγκατατάξεως ταύτης ἐν πολλοῖς, ἐνέλκομεν κατ' ὀλίγον ἐκείνους μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν λαμβάνομεν μοναδικὴν κριτήριον ἐν τῇ χρήσει τῶν λέξεων αὐτὴν τὴν κατὰ λήψιν τῶν πολλῶν. Τοιαύτη ἀρχή, μὴ κανονιζομένη πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ νοήματος, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἱκανότητα πάντοτε τῶν πολλῶν, πόσα ἄτοπα καὶ πόσας ἀντιφάσεις περιέχει εἶναι προφανές. Καὶ ταῦτα μὲν, ἂν τὸ ποιητικὸν τοῦ Ἐπικριτοῦ σημαίνῃ τὴν ἀχρηστίαν τῆς λέξεως παρὰ τοῖς λογογράφους (ἐν ᾧ μάλιστα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν δὲν εἶναι τόσον ἀχρηστοί).

Ἐάν δὲ τὸ ποιητικὸν δηλοῖ, ὡς φαίνεται μᾶλλον, τὸ ὑψηλικὸν καὶ ἐμφαντικώτερον, ἢ, ὡς ἂν εἶπεν ἡ Ἀθηναῖα, τὸ ὀγκῶδες, τότε καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα προσημύσαμεν τὸ ὄνομα. Εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φθονήσαντος Ἀρείου παρίσταται ἡ ἀξία τῆς ἐν Ἀλέξανδρῳ πατριαρχείας ὡς ὑψηλὸν τι καὶ λαμπρὸν ἀξίωμα, καὶ τοῦτο ἐνομίσσαμεν, ὅτι ἐκφράζεται κάλλιον διὰ τῆς ἐνιδρύσεως ἐπὶ τῶν Ἀρχιερατικῶν θώκων. Ἐάν ἐκρίναμεν κακῶς, τὴν μὲν ἐφαρμογὴν ταύτην (ὅταν λόγος ἀποχρῶν ἐξελεγχῇ), προθύμως ἐκσυρίττομεν, τὴν ἀρχὴν ὅμως οὐδὲμῶς διὰ τοῦτο παρσιτούμεθα. Ἀλλ' ἡ παραπομπή, ἣν ἐκ περιουσίας ἡμεῖς ἐσημειώσαμεν, δικαιοῦ καὶ τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὰ ἀνω προσημύμενα. Ὁ Θεοδώρητος λέγει ἐν τῇ Αἰρετικῇ Κακομυθίᾳ περὶ τοῦ Ἀρείου ὅτι « τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον τοῖς Ἀρχιερατικοῖς ἐνιδρύνοντα θόκοις ἰδὼν, τοῦ φθόνου τὸ κέντρον ἐδέξατο, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀψυχρίας ἐπιζητῶν ἀφορμᾶς » κτλ. (Α'. Α'). Ὁ δ' αὐτὸς Θεοδώρητος ἀλλοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγει ταῦτα « ἰδὼν τὸν Ἀλέξανδρον τῆς ἱερωσύνης ἐγγχειρισθέντα τοὺς οἰκίας, οὐκ ἤνεγκε τοῦ φθόνου τὴν προσβολήν, ἀλλ' ὑπὸ τούτου νυττόμενος, ἀρ' ἤμās ἐριδος ἐπιζήτησι καὶ μάχης » (Εκ. Ἰστ. Α'. Β'). Καὶ φαίνεται ὅτι ὁ αἰσιδίμος Μελέτιος μᾶλλον ταύτην τὴν φράσιν ἀπέσεξεν, ἢ τὴν πρώτην· ἀλλ' ἀμφότερα εἰσι τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, τοῦ Θεοδώρητου, ἐκγόνα τῆς αὐτῆς διανοίας, καὶ περιστάσεως τῆς αὐτῆς ιδέας καὶ ὑποθέσεως. Προσημύσαμεν δὲ τὴν πρώτην διὰ τὴν ἀλλά, καὶ διότι ἡ φράσις ἡ ἐξῆς, τοῦ φθόνου τὸ κέντρον, οὐσα σαφιστέρα καὶ ἀκριβεστέρα τῆς « τοῦ φθόνου τὴν ὑπερβολήν » (ἐνθα πρόσκειται χωριστὰ ἐφεξῆς καὶ ἡ τῆς νύξεως ιδέα), περιεῖχε καὶ τὴν περὶ τῆς ἡ διαφιλονεικία περίφρασιν. Βεβαίως δὲ, ἐάν ἐφ' ἡμῶν ἐκείνῃ, ὅτι ἐμέλλομεν ὑπέχειν

λόγον περὶ τούτων, ἠθέλομεν ἀρκεσθῇ ἀντεχόμενοι μᾶλλον τῶν οἰάκων (ὅπερ καὶ τοῦτό ἐστι ποιητικὸς μεταμφιασμός τῆς διοικήσεως), ἢ ἐνίζοντες τοῖς θώκοις.

Ἔτερον. Ἡ παράφρασις λέγει ἐν τῷ αὐτῷ παρογράφῳ « Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ποτε, παρόντων καὶ τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ λοιπῶν κληρικῶν, φιλοτιμώτερον περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐν τριάδι καὶ μονάδι » (Ἀκούε φράσιν κομποτάτην, ἥτις ἐπρεπε νὰ μὲν ἀνέπαρος) « εἶναι, φιλοσοφῶν ἐθιολόγει, ὁ Ἀρειος νομίσας τὸν ἐπίσκοπον, ὡς τὸ τοῦ Σαβελλίου δόγμα ἐρμηνεύοντα » (Καὶ ἂν ἀπλῶς ἡρμήνευε καὶ ἀνέπτυσσε τὸ δόγμα, τί κακὸν ἐντεῦθεν; ἀλλ' ἐλέγξει εὐθύς ὁ λόγος καὶ ταύτην τὴν χυδαίαν ἀκυρολεξίαν), « ἀπὸ φιλονεικίας εἰς τὸ ἐναντίον τῆς δόξης τοῦ Λίβυος ἐναντιούμενος ἀπέκλινεν » (ὦραίτε φράσις! Δύνασθε νὰ μαντεύσητε, πόθεν προέκυψε τὸ ἐναντιούμενος ἐνταῦθα; ἐκ τοῦ, κατὰ διάμετρον!) « καὶ συντόμως » (καὶ τοῦτο κακῶς!) « ἀπαντήσας εἰς τὰ λαληθέντα ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον » κτλ. — Ὅλον τοῦτο τὸ χωρίον κατὰ λέξιν, χωρὶς νὰ σημειωθῇ εἰδικώτερον, ἐστὶν εἰλημμένον ἐκ τοῦ Σωκράτους, λέγοντος: « Καὶ ποτε παρόντων τῶν ὑπ' αὐτὸν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, φιλοτιμώτερον περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐν Τριάδι Μονάδι εἶναι φιλοσοφῶν ἐθιολόγει. Ἀρειος δὲ, . . . οἶόμενος τὸ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόγμα εἰσηγεῖσθαι » (εἰσάγειν, διδάσκειν, κτλ.) « τὸν ἐπίσκοπον, ἐκ φιλονεικίας κατὰ διάμετρον εἰς τὸ ἐναντίον τῆς τοῦ Λίβυος δόξης ἀπέκλινε, καὶ ὡς ἐδόκει γοργῶς » (σπερχνῶς, παρακεκινημένως, παραβουλῶς ἐν μαινάδι ταχύτητι) « ὑπαπήντησε πρὸς τὰ » κτλ. (Εκ. Ἰστ. Α', ε). Σχεδὸν κατὰ λέξιν ἀντεγράψαμεν ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Σωκράτους, μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν ἀηδίαν τῶν παρακόπων φρασίδων τῆς ἀπειροκίλου Μεταφράσεως. Καὶ σημειώσατε ὁ παράγραφος οὗτος εἶναι εἰς τῶν καλλίστων! Ἀς εἴπῃ ἤδη ἐν συνειδήσει ὁ ἐπικριτής, ἂν δωρεὰν ἐπηξήσαμεν τὴν ἀηδίαν τῆς ἐπιμόχθου ἀναζητήσεως τῶν γνησίων ἐκφράσεων!

Ὅσον δὲ περὶ τοῦ διὰ τί δὲν διεστείλαμεν τὰς τοῦ Βενδύτου σημειώσεις, ἕκαστος ἐννοεῖ, ὅτι δὲν εἶχομεν σκοπὸν νὰ σφετερισθῶμεν τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός. Προδηλώσαμεν τὰ ἱκανὰ ἐν τοῖς Προλεγόμενοις. Ἄλλως ἐμέλλομεν πολυλογεῖν, περικόπτειν καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀλλ' ἡμεῖς ἐφείσθημεν καὶ τοῦ ἀναγνώστου καὶ τοῦ ἐκδότου, καὶ μόνον ὅπου πᾶσα ἀνάγκη, ἐμνήσθημεν καὶ τοῦ Βενδύτου. Ἀνάγνωσμα ὠφέλιμον ἠδελύσαμεν παρασχεῖν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ πᾶσας τὰς σημαντικὰς διορθώσεις, περὶ αἱ ἐμοχθήσαμεν φιλολογούντες, ὑπεσημειώσαμεν, θυσιάζαντες τὴν ἐντεῦθεν φιλοτιμίαν, ὡς μὴ οὕτως ἐπτοημένοι περὶ τοὺς κώδωνας· ὡς δὲ πρὸς τοὺς κριτικώτερος τῶν ἀναγνωστῶν ἡ διάκρισις τῶν ὑποσημειωτῶν δὲν εἶναι τόσον δύσκολος. Ὁ δὲ Μελέτιος οὐδεμίαν ὑποσημείωσιν ἔχει. Μεταβῶμεν εἰς ἄλλην παρατήρησιν.

Ὁ αἰεδύμος Μελέτιος λέγει, ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐπράξε καὶ δύο πράξεις ἐκκλησιαστικὰς ἀναφερομένας πρὸς τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπὴν (ἐκδ. Α', σελ. 316. ἐκδ. Β', σελ. 296). — α. Προήγαγε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου εἰς Μητρόπολιν, ἐπισκοπὴν πρότερον οὖσαν ὑποτελῆ τῷ Ἡρακλείᾳ. β.) Τὴν Μητρόπολιν ταύτην ἀνέδειξε ἰσοβάθμιον τῷ τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνῳ, διὰ τὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἤδη εἶναι τὴν βασιλεύουσαν Ῥώμην. Ἀλλ' ὁ Μελέτιος ταῦτα λέγων, ἐπ' αὐδαίμᾳ μαρτυρίας ἐπιθεμελιῶν πόθεν ὄντων ὅτι ἐκ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπιστήμης καὶ οἷον διὰ θεσπίσματος βασιλικοῦ ἐγένοντο αἱ δύο αὗται πράξεις περὶ τῆς τοῦ Βυζαντίου ἐπισκοπῆς; Τὸ ἱστορικὸν ἐστὶ σημαντικώτατον, οὐχ' ὥς ὅστις ἐπιθεβαιὸν τὴν ἀξίωσιν ἐκείνην, ὅτι ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἀγεῖ καὶ φέρει τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπιβάλλει αὐτῇ τὰ δοκοῦντα αὐτοδικαίως. Τοιοῦτο φρόνημα οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ σφαλερὸν, ἀλλὰ καὶ πόρρω ἀπέχει τοῦλάχιστον τῆς τοῦ ἱεροῦ Μελετίου διανοίας. Αἱ πράξεις αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ ὀνομάζονται μὲν πολλάκις ἀπὸ τοῦ ὑπερτάτου τῆς πολιτείας Κυριάρχου, ἄλλως τε καὶ ὅταν αὐτὸς ταύτας ἐκζητῇ καὶ διενεργῇ, περαινόνται ὁμῶς αὐτοδικαίως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ὅσῳ τὰ πράγματα χωροῦσι τὴν κατὰ φύσιν καὶ νόμιμον πορείαν. Ἀναφέρονται δὲ εἰς αὐτὸν, διότι πανδήμως ἐπικυροῦνται καὶ ἀναγνωρίζονται ἐφ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐκ τῆς τούτου βασιλικῆς καλεώσεως. Ταῦτα ἡμεῖς ἐν ὀλίγοις ὑποσημειώσαμεν, δεικνύοντες πῶς δεῖ ἐννοεῖν τὸν Μελέτιον, καὶ πάντα ἄλλον, ὅστις, ἐκφραζόμενος οὕτως, οὐδόλως φρονεῖ καὶ ἀνακηρύττει ἀντίνομον ἀξίωμα. Ὁ Ἐπικριτὴς εὗρίσκει ἀντίρρακιν μεταξὺ τοῦ Κειμένου καὶ τῆς ὑποσημειώσεως. Οὐδὲν τοιοῦτον ἡμεῖς νομίζομεν ἢ συμφωνία ἢ διαφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ὑποσημειώσεως καὶ τῆς ἐκτέλες ἐκδόχης τοῦ Κειμένου. Ἀλλ' ὁ Μελέτιος, ὅτε συνέγραψε ταῦτα, ὡς πρὸς τὸ σημερινὸν τοῦτο ζήτημα, οὐδετέραν ἴσως τῶν ἐννοιῶν εἶχε κατὰ νοῦν. Καὶ ἂν ἡρώτατο τί ἐφρόνει περὶ τοῦ κράτους τῆς Ἐκκλησίας, ἡμεῖς δὲν ἀμφιβόλλομεν ὅτι ἤθελε μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν τῆς ὑποσημειώσεως καὶ οὐχὶ τοῦ Ἀντιτόμου ὥστε καὶ ἡμῖν ἴδιαν ἐπίσης περὶεργον (ἐπὶ τῆς κυρίως σημασίας, καὶ οὐχὶ τῆς ξένης τῆς τοῦ eugeneux) ἐφάνη τὸ πόρισμα ἐκεῖνο τοῦ Ἐπικριτοῦ. « Βιβλίον, λέγει, ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκδιδόμενον λέγει περὶ τούτου (ὅτι δηλαδὴ τὸ Αὐτοκρατορικὸν θέσπισμα ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ αὐτοδικαίως ἀνακηρύττει τὰς ἐπισκοπὰς Μητροπόλεις, κτλ) πλείοντα καὶ αὐτοῦ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἢ περὶ ἀληθείας ». Ἀρὰ γε θέλει μᾶς συγχωρήσει ὁ φίλος Ἐπικριτὴς νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν φράσιν του; « Αὐποῦμεθα ἀκούοντες τὸν Μελέτιον ἐλεγχόμενον ὡς μὴ ἀποχωρῶντος ὁρθόδοξον ». — Ἀλλ' ὁμῶς οὕτε τὸ βιβλίον λέγει τούτο, καὶ ἂν ὑπενόει καθ' ὑπόθεσιν, πάρεστιν ἡ ὑποσημείωσις τότε θεραπεύουσα τὸ παράπτωμα τοῦ τολμῶντος καί τι χεῖρον λέγειν τοῦ Ἀντιτόμου, διατρανοῦσα τοῖς ἀπλουστέροις τὸ πνεῦμα καὶ τῆς Με-

γάλης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι περιττὸν ἐνταῦθα νὰ παραστήσωμεν περὶ τούτου πρὶνὰς μαρτυρίας ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας περιοριζομενοῦς εἰς αὐτὸ τὸ προκαείμενον παράδειγμα, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν τὴν διάνοιαν ἡμῶν εἰς δύο φαινόμενα ἀξιοσημείωτα. Ὁ θρόνος τοῦ Βυζαντίου ἦν ὑποτελὴς τῷ Ἡρακλείᾳ. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἀπῆλθε τὴν ἀνύψωσιν τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ δόξῃ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀγαθῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀνυψοῦνται ὁ θρόνος (παρτρέχοντες τὸ διαφιλονεικούμενον πῶς) ἀλλ' εἰς δεῖγμα τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ὑποτελείας (ἣν διώρισαν οὐδαίς Αὐτοκράτωρ χριστιανός, ἀλλ' αὐτὴ βεβήκως ἡ Ἐκκλησία) διορίζεται τίς; ἵνα ὁ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονῆται ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου. Μίπως ἐμίλε καὶ περὶ τούτου ὡς κοσμικῷ Ἀρχοντι τῷ Μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ; οὐδαμῶς ἀλλ' ἐμίλεν ὁμῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἐπέχετο τὸν Ἐκκλησιαστικὸν Κανόνα, ὥστε χειροτονῆσαι μετὰ ταῦτα Κωνσταντινουπόλεως ὁ Πολύευκτος, ἀγῆσι δαδῆσιος, ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Καισαρείας, ἐθεωρεῖτο ὡς ἔχων χειροτονίαν ἀεανόμιστον (βλ. Ἐκ. ἱστ. Μελετ. Τόμ. Β'. σελ. 352, ἐκδ. Α'). Ταῦτα ἱστοροῦσιν ὅτε Ζωναρᾶς καὶ ὁ Κεδρηνός. Δεύτερον, ὁ Κωνσταντινουπόλεως γίνεται Νέος Ῥώμης, καὶ ἐμελλεν οὕτως ὑπερτερεῖν πολιτικῶς κατὰ πάντα καὶ αὐτοῦ τοῦ τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἐπισκόπου, ὡς ἡ νέα Βασιλὶς τῆς ἀρχαίας Βασιλίδος τοῦτο ἴσως ἤθελεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ὅστις ὅλην τὴν Ῥώμην μετένεγκε καὶ μετεκένωσεν εἰς τὸ προσφιλὲς αὐτοῦ Βυζάντιον, τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ Μεγαλόπολιν. Ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία, συμμορφωθείσα ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς νέας πολιτικῆς καταστάσεως, ὅσαι μὴ ταύτην ἐβλαπτον, μᾶλλον δὲ καὶ ὠφέλουν, ἐσεβάσθη ὁμῶς καὶ τὰ ἐαυτῆς ἀρχαία εἶδη, καὶ διορίζεται ὁ Πρεσβύτερος Ῥώμης Ἐπίσκοπος εἶναι πρῶτος, ἀλλὰ πρῶτος ἐν ἱερεσι. Πλὴν τυχῆς τῆς τιμητικῆς πρωτεΐας (ἥτις καὶ αὐτὴ ἀπομυμνήσκει τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαίαν γερρότητα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τουτέστι τῶν ἐν Ῥώμῃ κατοικούντων μᾶλλον χριστιανῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀρχιερέων πνευματικῶς διεξαγμένων), πάντα τὰ πραγματικὰ προνόμια ἐξ ἱεροῦ ἐδόθησαν εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ, ἵνα κάλλιον παραστήσω τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου τούτου φαινομένου, τί βλέπομεν; ὁ ἄρκος Ἀρχιερεὺς τοῦ χριστιανίζοντος μάλιστα ἑλληνισμοῦ ἐγκαθιδρύεται, ὅπου καὶ ἡ ἑδρα τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐντεῦθεν καταβαλλομένην μείζονα σπουδὴν καὶ μέριμναν ὑπὲρ αὐτῆς. Μετατίθεται ἡ Αὐτοκρατορία· παρακαλοῦνται πραγματικῶς καὶ ἡ Βασιλὶς Μητρόπολις τῆς Ἐκκλησίας· ἐκεῖ δὲ μένει τὸ ἱερὸν ὑπόμνημα ἐκείνης, τὸ σεβαστὸν ἱχνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, τιμώμενον διὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς καρτερίαν, καὶ γνησιότητα, καὶ ἐν ὅσῳ ἐφεξῆς φυλάττει σῶαν καὶ ἀκίβητον, οἷαν παρέλαβεν ἐξ Ἑλλάδος τὴν παράδοσιν, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἀποικισθείσα, ἵνα καθαρίσῃ τὸν Ῥωμαϊσμὸν, τὸν Ἀσώτον

τοῦτο καὶ ἐκδεδιητημένον υἱὸν τῆς ἀρχαίας 'Ελ-
λάδος. Ὁ Ἕλλην ὀρθόδοξος σέβεται προθύμως τὸν
'Ρώμης διότι βλέπει ἐν αὐτῷ τὴν ἐξάριστον ἐργα-
σίαν, ἣν εἰργάσαντο, ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Βασιλίδι τῶν
πόλεων, οἱ πατέρες αὐτοῦ, οἱ πρῶτοι μάρτυρες καὶ
κήρυκες τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ δὲν ἀρνείται τὴ λαμ-
πρὸν κατόρθωμά τῆς προγενεστέρως αὐτῷ θλίψεως
καὶ ὑπομονῆς· διὰ τοῦτο φιλοτιμεῖται ἡ Ἐκκλησία
περὶ τὴν διατήρησιν τῶν πρεσβείων τῆς 'Ρώμης, ἐν
ὅσῳ διατελεῖ αὕτη πιστὴ διάδοχος καὶ φρουρὸς τῆς
παράδοσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπανου-
μένην ὁποτερὰνδὴποτε σημασίαν ἐν τῷ καιμένῳ.

Ἔτερον δὲ ὅμως ἄξιον προσοχῆς (πρὸς ὃ μᾶλλον
ἀπετίνατο ἡ τοῦ Μελετίου διάνοια) ἐστίν, ὅτι τὰ
πρεσβεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ἐπ' αὐτῆς
τῆς Α'. Οἰκουμένης Συνόδου. Ἀλλ' ὅμως τοῦτο
(ὅπερ οὐκ ἀνέφερεν ὁ Ἀντίτομος ἐπὶ Μελετίου) ὑπο-
νοεῖται μὲν διὰ τὸ προεξηγηθὲν πνεῦμα τῆς Ἐκκλη-
σίας, ποῦ ὅμως ἐπιστηρίζεται, ἵνα χρησιμεύσῃ καὶ
ἐνκντίον τοῦτου τοῦ πνεύματος; ποθεν ἔχει τοῦτο
λαθὼν ὁ Μελέτιος; Ἡμεῖς ὑποσημασιώσαντες εἰλικρι-
νῶς τὴν γνωστὴν ἀρχὴν τῆς ἐπισήμου ταύτης ἀνα-
γορεύσεως (προσθέντες οὐχ ἀπλῶς καὶ τὸ, μάλιστα
ρητῶς), γενομένην ἐπὶ τῆς Β'. Οἰκουμένης Συνό-
δου, ἐπιθυμοῦμεν νὰ διατρανωθῶσι καὶ βεβαιωθῶσι
κάλλιον τὰ τοῦ Μελετίου, καὶ τότε καρδαίνομεν ἐπι-
χειρήματι πλεον κατὰ τῆς Πρεσβυτέρας 'Ρώμης,
μηδὲν στεροῦμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀντιτόμου.

Ἐφεξῆς παρακαλοῦμεθα νὰ ἀκούσωμεν τὴν ἐξῆς
παρατήρησιν. Ἡ Μετάφρασις εἶχεν · Ἡ τῶν 'Ρω-
μαίων, ἦτοι 'Ελλήνων αὐτοκρατορία ·. Ἡ Δια-
σκευὴ ἀντὶ τοῦτου εἶπεν · Ἡ τῶν Γραικορωμαίων
αὐτοκρατορία ·. Ἐρωτῶμεθα ἂν ἦτον ἀνάγκη ἀ-
φρευκτος νὰ μεταβάλλωμεν τὴν φράσιν. Ἀποκρινό-
μεθα λοιπὸν, ὅτι ἀνάγκην ἀφρευκτον δὲν ἐφαντά-
σθημεν· ἐφάνη ὅμως ἡμῖν οὐχ οὕτως εὐδοκούμενον τὸ
νὰ ἐπεξηγῶνται οἱ 'Ρωμαῖοι διὰ τῶν Ἑλλήνων.
Δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἐπεξηγήσις αὕτη ἠθέ-
λησε νὰ διαστείλῃ τοὺς νέους 'Ρωμαίους, οἵτινες
ἦσαν μᾶλλον Ἕλληνες. Ἀλλὰ τούτους τοὺς 'Ρω-
μαίους οἱ μὲν ὀνομάζουσιν 'Ελληνορωμαίους· οἱ
δὲ πλείστοι, Γραικορωμαίους. Καὶ ὡς μὲν πρὸς
τὸ πρᾶγμα ἡμεῖς δὲν αἰσχυρόμεθα εἰς τὸν νέον ἐκεί-
νον 'Ρωμαϊσμόν, ὅστις ἐπανήρχετο διὰ τῆς χριστιαν-
ικῆς κολυμνήθρας εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἑλληνι-
σμόν, εἰς τὴν γηνησίαν αὐτοῦ φιλότιν πατρίδα,
ἣν νοσταλγῶν ἐπεξήγησεν ἅμα συλλαβῶν τὸ ἀκραί-
ον συνείσθημα τῆς αὐτοῦ γηνησιότητος, ὅθεν ἀπο-
μακρυνθεὶς εἶχεν ἐξαχρειωθῆ, καὶ ὅπου πάλιν ἐλαθε
νέαν ζωὴν καὶ λαμπρότητα, συντελέσας εἰς τὸν ὀρι-
σμόν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξημερωθεὶς κατ' ὀλίγον.
καὶ ἐκ διώκτον τῆς ἀληθείας γενόμενος προστάτης
μὲν αὐτῆς, πολέμιος δὲ τῆς πλάνης. Τοῦτον τὸν νέον
'Ρωμαϊσμόν (ὃν φέρομεν εἰσέτι οἱ πλείστοι τῶν Ἑλ-
λήνων) ἐσεβάσθη καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ περιεθάλψε,
καταγνίσασα μᾶλλον, ἀλλ' οὐχ ὑποσκάψασα τοῦτον
(ἄπαγε), μηδὲ παραδοῦσα ἐπιθανάτιον εἰς τὴν
βαρβαρότητα, ὡς εἶπέ τις ἐν γυγῶς ἀποτομώτερον,

κάλλιςτος ἄλλως καὶ θαυμασιώτατος ὕμνωδός τῆς
ὀρθοδόξου φιλογενεῖας. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ
πραγματικὸν ἐν συντόμῳ· ὡς δὲ πρὸς τὸ λεκτικόν
μήπως ἡ λέξις Γραικορωμαῖοι ἐμφαίνει ἄλλο τι;
ἢ δὲν εἶναι προσφύτεστον διὰ μιᾶς λέξεως καὶ ταύ-
της πρὸ πολλοῦ εἰθισμένης, νὰ ἐκφράζωμεν τὴν αὐ-
τὴν ἰδέαν, ἢ διὰ δύο λατ' ἐπεξήγησιν; Τί προτιμώ-
τερον, Δίκαιον 'Ρωμαϊκὸν ἢτοι Ἑλληνικόν, ἢ
ἀπλῶς Γραικορωμαϊκόν; Ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν
βλέπομεν τὴν ἀφρευκτον ἀνάγκην· νὰ θυσιάσωμεν
τὴν ὁμαλωτέραν ἐκφρασιν· ἀλλ' ἐὰν ἐνυπολινθάνῃ
λόγος τις οὐσιώδης, δεῖξάτω ἡμῖν σαφέστερον ὁ
Ἐπικριτής, καὶ τότε καὶ ἑκατόμῳ ὅλην προθύ-
μως θυσιάζομεν, ἐνῶ μάλιστα ὑπάρχουσι καὶ ἄνδρες
φρενὸς οὐκ ἐπιπολαίου, οἵτινες ἐπεθύμουν διὰ μεγάλην
οἰκονομίαν νὰ τιμηθῇ τὸ ὄνομα τοῦτο, τὸ ὅποιον ἂ.
ποστυγοῦμεν, διότι βλέπομεν τοῦτο μελάντατον εἰς
τὰς σελίδας τῆς Αὐτικῆς Ἐπικρίσεως· ἀλλὰ τὰ τοι-
αῦτα ὁ καιρὸς διατάζει.

Ἐτελειώσαμεν ἄ! ὄχι· λείπεται ἔτι τὸ δεινότε-
ρον! πρέπει νὰ ἀπολογηθῶμεν. Θεωροῦμεθα ἐλέγ-
χοντες ἢ συκοφαντοῦντες τὸν Μελέτιον ἐπὶ ἀνορθο-
δοξίᾳ! Ἡμεῖς, τὸν Μελέτιον, τὸ σέμνωμα τῆς ὀρ-
θοδόξου ἡμῶν γενεᾶς; Μὴ γένοιτο! Εἶθε εἶχον πάν-
τες οἱ σύγχρονοι σοφοὶ τῆς πατρίδος τὴν πίστιν καὶ
τὸ φρόνημα τοῦ Μελετίου. Ἀλλ' ὅμως καὶ Πατέρες
ἅγιοι ἐν τισὶ μικρὸν ἢ μέγα ἐσφάλισαν, καὶ τινες
τούτων αὐτοὶ ἐαυτοὺς ἐπηγάρθωσαν, ἀποκηρύξαντες
τὰς ἰδίαις ἐλλείψεις τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως. «Τὰ
ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, καθὼς καὶ πάντα τὰ
ἀνθρώπινα, συνήθως οὔτε ἀπολύτως καλὰ, οὔτε κακὰ
ἀπολύτως εἶναι, ἀλλ' ἔχουσι μεμιγμένα τὰ προτε-
ρήματα μετὰ τῶν ἐλαττωμάτων... Ποῖον δὲ ἀν-
θρώπινον ἔργον εἶναι ἄμοιρον ἐλαττωμάτων;» Ταῦ-
τα κάλλιστα ἀποφαίνεται αὐτὸς ἡμῖν ὁ Ἐπικριτής.
Καὶ πῶς λοιπὸν, ἐὰν θεωρήσωμεν τι ὡς μὴ οὕτω
καλῶς εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Μελετίου, πῶς διὰ τοῦτο
λυποῦμεν τοὺς ἀπαθείς ἡμῶν ἀναγνώστας; Ὁ αἰ-
δῆμος Συγγραφεύς, ῥέπων μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην, ὅτι
τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου εἰσὶ
νόθα (ὡς ὑπέλαθε καὶ ὁ σοφὸς Εὐγένιος), παραπέμ-
πει εἰς μάρτυρας ἀπαραδέκτους τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλη-
σίᾳ· ὡς πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι ἡ παραπομπὴ παρ' ἡμῖν
ἀξιοχρεῶς. Ἐὰν δὲ ἀπλῶς παρέπεμπε, μηδεμίαν
αὐτὸς γνώμην ὑποδείξας, εἰς τὴν παρ' ἄλλοις γινο-
μένην κριτικὴν ἔρευναν, τότε ἦν ἀδιάφορον τὸ
πρᾶγμα. Τοῦτο δὲ τὸ δόγμα τοῦ Μελετίου ἀπο-
δοκιμάζει εὐσχήμως καὶ ὁ σοφὸς Οἰκονόμος ὁ ἐξ
Οἰκονόμων, ὅστις βέβαια πολὺ ἀπέχει τοῦ παρα-
στῆσαι Μελέτιον ὡς μὴ ὀρθόδοξον. Ἐκ τούτων λοι-
πὸν δῆλον, ὅτι ἀποδίδεται εἰς ἡμᾶς διάθεσις ἄλλο-
τρία πάντως τῶν ἡμῶν φρονημάτων τε καὶ λόγων.

Ἀλλ' ὅμως, ἀφ' οὗ ἄπαξ ὑπετέθη περὶ ἡμῶν ἡ
τοιαύτη ἀγνώμων καὶ φιλοκατήγορος διάθεσις, εἰδει-
κώθῃ καὶ εἰς τοσοῦτον, ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ ἀνεξίκα-
κος τοῦ Θεοῦ ἠδυνήθη νὰ μᾶς ὑποφέρῃ, ἀλλ' εὐθύς,
κατὰ τοὺς αἰδιόους νόμους τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ,
παρεχώρησε νὰ κατακρημνισθῶμεν εἰς τὰ κατα-

χθόνια! Τί ὄργη τοῦ Θεοῦ! καὶ πόθεν κατεκρη-
μνίσθημεν; ἀπὸ τοῦ ἐδδόμενου οὐρανοῦ (ὡς ἄλλοι δη-
λονότι *Εὐωγόροι*, θέλοντες στῆσαι τὸν θρόνον ἡμῶν
ὑπεράνω τοῦ Μελετίου!). Δὲν σὺς ἀρέσκει, ἀναγνώ-
σται, ἡ ποιητικὴ αὕτη φαντασία; Ἀλλ' ἡ ἐπὶ κρι-
σις ἦν εἰς τὸ τέλος, καὶ ἔπρεπε νὰ καταστρέψῃ,
ἀφείσα ζωηροτέραν τινὰ καὶ πληκτικωτέραν ἐντύ-
πωσιν! Ἰδοὺ ὅλον τὸ μυστήριον τῆς ῥητορικῆς τέ-
χνης, δι' ἧς καὶ τὰ μίκιστα δυνάμειά μέγιστα
ποιεῖν, ὅπου δέοι. Διὰ ταύτην λοιπὸν τὴν εὐσφορικὴν
καὶ θεοστυγὴ ἡμῶν ὑπερηγάνειαν (α ἐπειδὴ ἐν κα-
κὸν δὲν ἐπέρχεται ποτὲ μόνον), περιεπέσωμεν εἰς
τί; εἰς ἓνα σολοικισμόν!! (δηλονότι, ἴσως, βαρ-
βαρισμόν)· καὶ τίς οὗτος ὁ σολοικισμός; εἶπομεν
εἰς τὸ πρόσωπον τοιοῦτου πλήθους προφητῶν,
δὲον εἰπεῖν, ἴσως (διότι δὲν ἐξηγεῖται ὀρισμένως περὶ
τούτου ὁ Ἐπικριτής), παρὰ τοσοῦτοις προφήταις
(ὅπερ ὁμολογουμένως καὶ ἀκριβοτέρον καὶ ἀττι-
κώτερον). Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἡδυνάμειά καὶ περὶ
τούτου εἰπεῖν, ὅτι εὐρίσκεται τὸ πρόσωπον παρὰ
τῷ ἀναλυτικωτέρῳ (ἢ ὡς ἄλλοι λέγουσι, παρακμι-
ζοντι) ἑλληνισμῷ ἐπὶ τοιούτων περιφράσεων, οἷον
ἐκ προσώπου τοῦ δεινός, ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ δεινός·
ὁ Τριδῶνος ἐπραττεν ὑπὲρ τοῦ προσώπου τοῦ Εὐ-
τυχτοῦς (ἱερικτ. τῶν Δ'. Συν.), ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ τοῦ
Εὐτυχτοῦς, παραλείποντες καὶ τὸ σύνθετον Ἀν-
τιπρόσωπος κτλ. (ὅπερ εἰδότες ἐγράψαμεν τὴν τοι-
αύτην φράσιν), μ' ὅλα ταῦτα ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ-
μάρτομεν· δὲν θέλομεν νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν ὀ-
ληθρίαν ῥοπήν, ἣν ἐπάθομεν ἐκ τῶν κακίστων με-
ταφρασμάτων τῆς σημερινῆς λογιστικῆς, βαρβαρί-
ζοντες πολλάκις λεληθότως καὶ ἀκουσίως. Τί ποιη-
τέον; πνέομεν καθ' ἐκάστην ἀτμοσφαῖραν μεμολυ-
σμένην, καὶ ἴσως οὐδ' ἡ φιλόκαλος ἐπὶ κρισις ἡδυ-
νήθη ὅλως νὰ προσυλαχθῇ. Ἀνάγκη χωρὶς ἄλλο νὰ
καθιδρυθῇ λοιμοκαθαρτήριον ἐνὸς περιουδικοῦ, ἐπα-
γρυπνοῦντος ἐπίτηδες κατὰ τῆς πικνύλους ταύτης.
Διὰ τοῦτο λοιπὸν τὸν λόγον, κρίνω προτιμότερον ὑ-
πὲρ πᾶσαν ἀπολογίαν νὰ διορύξω καὶ ἐγὼ ἐκ μέ-
ρους μου βαθύτερον τὰ καταχθόνια, ὅπου τιμω-
ροῦνται οἱ σολοικίζοντες ἢ βαρβαρίζοντες. Ἐπιθυμῶ
σφόδρα καὶ εἰλικρινέστατα, μετὰ τινὰ μικρὰν λο-
γομαχίαν φιλολογικωτέραν, δι' ἧς συνδιελέχθην νο-
ερῶς μετὰ λογίου ἀπόντος, τελευτῶν νὰ προσφέρω
ὑπὲρ τῆς καθαρεύσεως τῆς γλώσσης ἀπὸ τῶν ὀθνεῖ-
ων ιδιωμάτων τὴν δεξιάν μου εἰς τὴν δεξιάν αὐ-
τοῦ (ἥτις μὲ ἀνέλκει τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τοῦ βάλου
τῶν τοιούτων καταχθονίων παραπτωμάτων), καὶ
εὐκαίρως οὕτω νὰ προσφωνήσω αὐτῷ τοῦλάχιστον
ἐν εὐχαριστῶ, ἵνα μὴ νομισθῶ πόσον ἀπολίτευτος
πρὸς ἄνδρα, ὅστις ἐτίμησε τὴν ἐργασίαν μου, καὶ
μελετήσας αὐτὴν ἐπισταμένως, καὶ ἐπικρίνας ἐπιει-
κέστερον. Ἀμείβω δὲ τούτον καὶ διὰ τῆς ἀγαθῆς
ἀγγελίας, ὅτι ἐγὼ μὲν ἐξεπέρανα ἀτρυτοῖς πόνους
καὶ τὸν Β'. Τόμον, χθὲς δὲ ἤκουσα, ὅτι ἦλθε τὸ πρω-
τότυπον εἰς τὸ Ἀγιοριτικὸν Ἐπιτροπεῖον καὶ, εἰ

ἀληθές, ἐκδοθήσεται γνήσιος οὗτος, καὶ ὁ Γ'. Ἐμ-
χθησα λοιπὸν ματαίως· ἀλλὰ . . . κοίτητον σιωπᾶν
ἢ λέγειν.

Κ. ΕΥΘΥΒΟΥΛΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

1) Πραγματεία περὶ γενικῆς **ΑΝΑΤΟΜΙΑΣ** τοῦ
ἀνθρώπου, ὑπὸ Βίκτωρος Βρούνσου, μεταφρασθεῖ-
σα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Θ. ΑΦΕΝΤΟΥΛΗ.

2) **ΓΕΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΑ** καὶ παράρτημα
περὶ τοῦ **ΚΑΤΑΚΑΥΣΜΟΥ**, ὑπὸ Πίερου Βερῶν.

3) **ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΟΛΟΓΙΑ**, καὶ παράρτημα περὶ
τῶν **προφυλακτικῶν** κατὰ κεραυνοῦ καὶ καταιγί-
δος μέσων, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

4) **ΜΑΓΝΗΤΟΛΟΓΙΑ** καὶ παράρτημα περὶ κα-
τασκευῆς **τηλεγράφων**, καὶ περὶ σχέσεως τῶν **ισο-
θέρμων γραμμῶν** πρὸς τοὺς ἀνέμους, ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ.

5) Πρακτικὴ **Στενογραφία**, ὑπὸ Πάρου Ἑλιο-
πόδου.

6) **Mente, Fantasia e cuore, versi di**
Marco Antonio CANINI.

Ὁ θέλων νὰ γνωρίσῃ τὴν προσάλληλον δύναμιν
τῶν ἐθνικοτήτων ὅσαι οἰκοῦσι τὰ κλίματα ταῦτα,
ἀντὶ τῶν στατιστικῶν βιβλίων τοῦ *Ami Bonè* καὶ
ἄλλων, ἃς λάβῃ ἀνά χεῖρας τὸν πίνακα τῶν ἐκδιδο-
μένων βιβλίων, καὶ ἐκεῖ θέλει ἰδῇ ποῦ ὑπερέχει τὸ
πνεῦμα, τὸ παράγον τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως. Ὁ
ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις ὑπαρχουσῶν **Τυπογραφιῶν**
ὁμιλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὅλαι αὗται αἱ **Τυπογραφίαι**
εἰσὶν ἀδικοκώπως εἰς κίνησιν, ἐκδίδονται ἐφημερίδας,
βιβλία, διαδίδουσιν τὰς γνώσεις, ἐξυπνοῦσιν τὸ πνεῦ-
μα, καὶ διατηροῦσιν αὐτὸ εἰς ἀδιάκοπον ὄργασμόν.

Μεταξὺ τῶν ἐσχάτως ἐκδοθέντων βιβλίων, ὡς
λίαν ὠφέλιμον κατὰ τὸν εἰδικὸν αὐτοῦ σκοπὸν πρέ-
πει ν' ἀναφέρωμεν καὶ συστήσωμεν τὴν μεταφράσιν
τῆς τοῦ Βρούνσου ἀνατομίας. Ὁ Κύριος Θ. Ἀφεν-
τούλης, ἐργατικὴ μέλισσα τοῦ σίμβλου τῆς λογίας
Ἑλλάδος, εἰς τῶν ἱκανωτέρων νέων ἱατρῶν παρ' ἡμῖν,
εἰς τῶν καθηγητῶν οὔτινας τὰ μάλιστα κοσμοῦσι τὸ
Πανεπιστήμιον διὰ τῆς παιδείας των, καὶ ὠφελοῦσι
διὰ τοῦ ζήλου των καὶ τῆς διακεκριμένης των πα-
ραδόσεως, προσέθηκεν εἰς τὴν ἱατρικὴν ἡμῶν φιλο-
λογίαν καὶ τὸ κλασικὸν τοῦτο Γερμανικὸν σύγγραμμα,
ὅπερ εἶναι πολύτιμον τῶν διδασκόμενων βιβλίων.
Οὐδόλως δὲ δεγόμενοι τὰς ἐν τῷ προομίῳ περιεχο-
μένας ἐκφράσεις τῆς μετριοπροσύνης αὐτοῦ, ὀφείλομεν
ἐξ ἐναντίας νὰ κηρύξωμεν ὅτι ἡ μετάφρασις εἶναι ἐπι-
τυχεστάτη, ἡ γλῶσσα αὐτῆς ἀκριβεστάτη, καὶ πολλὴ
ἡ κυριολεξία. Τὸν Κ. Ἀφεντούλην εὐχόμεθα νὰ μιμη-
θῶσι πολλοὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ.